

Lausunto sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnalle aiheena valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta (VNS 4/2009 vp)

Yleistä

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto (STKL) pitää tervetulleena valtioneuvoston selonteon tarjoamaa mahdollisuutta edistää laaja-alaista keskustelua Suomen EU-politiikasta. Kuten selonteossa todetaan, Euroopan Unioni on olemassa kansalaisiaan varten ja kansalaisten kannalta unionin toiminnan avoimuus on erityisen tärkeää. Sama pätee myös päätöksentekoon Suomen unioniin liittyvistä tavoitteista. Kansalaisten kannalta yleiskäsitys siitä, mihin Suomi pyrkii EU:ssa ja miksi, on EU:n legitimizeettiin vaikuttavana tekijänä vähintäänkin yhtä olennainen kuin parhaillaan spekuloitava äänestysprosentti Euroopan parlamenttivaaleissa.

Selonteon linjaus, jonka mukaan Suomen yleisenä pyrkimyksenä EU:ssa on vaikuttaa ominaispainoaan enemmän, voi käytännössä toteutua, jos asiat on valmisteltu oikea-aikaisesti siten, että varhainen ja laaja-alainen vaikuttaminen – mukaa lukien järjestöjen suorittama vaikuttamistyö - niin komission valmistelutyöhön kuin EU:n muidenkin instituutioiden päätöksentekoon mahdollistuu. Siihen vaaditaan myös, että tavoitteet ovat selkeitä ja mahdollisimman konkreettisia.

Selonteon ilmeisenä pyrkimyksenä on Suomen keskeisten painopisteiden ja tavoitteiden selkiyttäminen, missä se pääosin onnistuukin. Joiltakin osin selkiyttämisen varaa on edelleen. Tässä lausunnossa keskitytään EU:n sosiaaliseen ulottuvuuteen.

STKL:n näkemyksen mukaan Eurooppaa tulee kehittää kansalaisten Euroopaksi, jossa ihmisten perusoikeudet on nostettu sisämarkkinavapauksien rinnalle ja kansalaisilla sekä kansalaisjärjestöillä on mahdollisuus osallistua ja tulla kuulluiksi. EU:n legitimizeetin edellytyksenä on tunne siitä, että päätöksentekoon on mahdollista vaikuttaa. Tämä toteutuu vain, jos asioiden valmistelu on avointa ja osallistavaa. Niin eduskunnalla kuin kansalaisjärjestöilläkin on oltava mahdollisuus olla merkittävällä tavalla mukana Suomen linjojen muotoilussa.

Kansalaisten Eurooppa

STKL pitää tärkeänä sitä, että selonteossa painotetaan kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten turvaamista päätöksenteossa ja todetaan, että Suomen on puolustettava pohjoismaista kansalaisjärjestöjen toimintamallia. Niinikään sinänsä selkeä – ja olennainen – selonteossa ilmaistu tavoite on varmistaa kaikkien EU-kansalaisia koskevien perusoikeuksien toteutuminen. Se, millä keinoin tähän pyritään, jää kuitenkin sängen epäselväksi.

Selonteossa todetaan, että "on vahvistettava integraation sosiaalista ulottuvuutta varmistamalla eurooppalaisen hyvinvointiyhteiskunnan peruseriaatteiden toteutuminen unionin toiminnassa ja kehittämisessä", mikä voi tapahtua mm. tukemalla sosiaalisia perusoikeuksia ja vahvistamalla tarpeellisia vähimmäisstandardeja mm. työlainsäädännön alalla. Siihen lisätään toteamus, että hyvinvointipolitiikka tukee myös kilpailukykyä ja painotus joustoturvaa kehittämiseen sekä työllisyysasteen nostamiseen.

Lisäksi painotetaan paitsi työvoiman myös yleensä ihmisten vapaata liikkuvuutta. Hivenen yllättäen koko siihenastinen "kansalaisten Eurooppa" – jakso kiteytetäänkin tahtotilaan, jonka mukaan 2020-luvulla "unionikansalaisen siirtyminen jäsenmaasta toiseen ei ole monimutkaisempaa kuin muuttaminen maan

sisällä”. Herää kysymys: tähänkö kulminoituu EU:n sosiaalinen ulottuvuus? Myös: miten ja kenen ehdoilla liikkuvuutta helpotetaan?

Ihmisten vapaa liikkuvuus on haasteellinen tavoite sosiaaliturvajärjestelmien yhteensovittamisen, palvelujen tarjonnan ja eläkeoikeuksien turvaamisen kannalta. Suomen asumisperusteinen ja kuntavetoinen järjestelmä on Eurooppalaisittain varsin omalaatuinen. Miten se on sovitettavissa yhteen Euroopassa yleisemmän järjestelmän kanssa, jossa etuudet johdetaan (perheen pään) työstä? Huomionarvoista on, että valtioneuvoston selonteko ei tässä jaksossa katso aiheelliseksi mainita pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia tai sen edistämistä. Selonteossa tavoiteltaviksi asetetut ”Eurooppalaisen hyvinvointiyhteiskunnan peruseriaatteen” on huomattavasti väljempi käsite, joka voidaan käytännössä tulkita realisoituneeksi melkoisesti pohjoismaista hyvinvointivaltiomallia alhaisemmin kriteerein.

Sosiaali- ja terveysturvan keskusliiton mielestä olisi tärkeää, että valtioneuvosto asettaisi suoranaisesti tavoitteekseen pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin edistämisen EU:ssa. Selonteossa tulisi keskusliiton mielestä näkyä selkeämmin, miten EU:n sosiaalista ulottuvuutta halutaan ja voidaan parhaiten vahvistaa niin, että se hyödyntäisi mahdollisimman laajalti pohjoismaisesta hyvinvointivaltiomallista kertyneet kokemukset. STKL korostaa sen huomioonottamista, että juuri pohjoismainen malli on osoittautunut joustavaksi, kansalaisten kannalta turvallisimmaksi ja sitä myöten myös kilpailukyvyltään kestävimmäksi Euroopassa. Nykyisen talouskriisin vallitessa sen puoltaminen on entistäkin perustellumpaa.

Vastaavasti valtioneuvoston on syytä pohtia sitä, miten suomalainen asumisperusteinen sosiaaliturvajärjestelmä turvataan ihmisten liikkuvuuden lisääntyessä. Vähittäinen hiipuminen työperusteisen sosiaaliturvan vanhakantaiseen valtavirtaan olisi keskusliiton mielestä huomattava pettymys eikä omiaan lisäämään ainakaan suomalaisten uskoa ”kansalaisten Eurooppaan”.

Menestyvä Eurooppa

Selonteosta välittyy käsitys, jonka mukaan valtioneuvostolla on vankka usko siihen, että mahdollisimman vapaat markkinat tuottavat jokseenkin automaattisesti maksimaalista hyvinvointia. Tämä pitää paikkansa vain siltä osin, että taloudellinen vauraus ja kilpailukyky ovat hyvinvoinnin edellytyksiä. Ne eivät sitä kuitenkaan automaattisesti tuota.

Selonteossa todetaan, että sisämarkkinat tuovat kansalaisille hyötyjä mm. laajempien tuotevalikoimien ja alhaisempien hintojen muodossa. Näin epäilemättä käykin niiden kansalaisten osalta, joilla on kyseisten tuotteiden kuluttamiseen riittävää ostovoimaa. Kiistämätöntä on sekin, että EU on tärkeä väline nimenomaan taloudellisen hyvinvoinnin edistämiseksi ja sisämarkkinat muodostavat unionin taloudellisen menestyksen perustan. Pohdintoja tulee kuitenkin viedä pidemmälle. Sen lisäksi, että valtioneuvosto korostaa yhtäältä sisämarkkinoiden yleisen kehittämisen ja toisaalta niiden syventämisen merkitystä erityisesti palvelumarkkinoilla, valtioneuvoston olisi syytä käsitellä syvällisemmin julkisen vallan vastuuta markkinoiden säätelyssä ja palvelujen takaamisessa kansalaisille.

Selonteossa todetaan aiheellisesti, että sisämarkkinoilla tarvitaan sääntöjä mm. julkisen moraalin ylläpitämiseksi, ihmisten terveyden suojelemiseksi sekä sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseksi. On tärkeää, että Suomi pyrkii selonteon mukaisesti varmistamaan jäsenvaltioiden mahdollisuuden ylläpitää rahapeliin suhteen yksinoikeusjärjestelmää haittojen torjumiseksi. Tämä ei kuitenkaan riitä. Yhtä tärkeää on paneutua siihen, miten varmistetaan peruspalvelujen tasaveroisen saatavuus kaikille ihmisille varallisuudesta ja asuinpaikasta riippumatta. Markkinavoimat eivät yksin sitä tee.

Valtioneuvosto painottaa selonteossaan voimakkaasti yritysten tukemista, kannustavan säädösympäristön luomista niille ja niiden tarpeiden huomioonottamista myös tutkimus- ja kehitystoiminnassa. Toimivat ja menestyvät yritykset ovatkin valtioiden kilpailukyvyn kannalta avainasemassa. Kuitenkin samalla kun voidaan kyseenalaistaa se, onko elinkeinoelämän tarpeisiin räätälöity tutkimustyö itsenäistä huipputason perustutkimusta innovatiivisempaa ja sitä kautta viime kädessä tuottavampaa, voidaan myös todeta, että suurempaa panostusta vaaditaan nostamaan ihmisten etu yritysten edun rinnalle. Nykyistä paremman tasapainon saavuttaminen taloudellisen ja sosiaalisen välille EU:ssa on välttämätöntä, jos pyritään aidosti hyvinvoivaan kansalaisten Eurooppaan. Se ei synny itsestään, vaan sen eteen on ponnisteltava. Tämänsuuntaisten ponnistusten tulisi näkyä selvemmin myös valtioneuvoston selonteossa.

STKL:n näkemyksen mukaan selonteossa tulee vahvistaa Suomen tavoitteena sosiaalista ulottuvuutta, konkretisoida siihen liittyviä tavoitteita sekä nostaa sosiaalinen ulottuvuus kolmanneksi peruspilariksi kilpailukyvyn ja työllisyyden rinnalle. Kilpailutavoitteiden ja sosiaali- ja terveystaloudellisten tavoitteiden välille tulee rakentaa nykyistä parempi tasapaino. Kilpailutavoitteita sekä siihen liittyviä mekanismeja tulee voida rajoittaa ihmisten perusoikeuksien suojaamiseksi.

Julkisen vastuuta Suomen perustuslain 19 §:n suojaamista perusoikeuksista ei voi väistää vetoamalla sisämarkkinavapauksien toteuttamiseen eikä sen nimissä saa kaventaa julkisen vallan, valtion ja kuntien roolia ja velvoitteita. Palvelumarkkinoiden yksipuolinen kehittäminen yritysmaailman ehdoilla toimii ihmisten perusoikeuksia vastaan. Se ei ole sen paremmin pienten hoivayritysten kuin palveluja turvaavien järjestöjenkään edun mukaista eikä myöskään monipuolisen palvelujärjestelmän turvaamiseksi perusteltua.

Helsingissä 5. toukokuuta 2009

Riitta Särkelä
toiminnanjohtaja
Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto ry

Kirsi Väättä
kehittämispäällikkö